

УДК 378.147:331.548

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО КАР'ЄРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Валерій Орлов,

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
виховання і професійної кар'єри Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-1843-390X>
e-mail: v.f.orlov@ukr.net*

Анотація. У статті йдеться про проблеми формування кар'єрних орієнтацій, уявлень про професійний і кар'єрний успіх, що ґрунтуються на особистісних цінностях. Актуалізується увага на невідповідності ідеального й реального образу професії, несприйняття ринкових цінностей професійної успішності, розрив між реальною та ідеальною мотивацією професійного саморозвитку, неадекватність самооцінки власних здібностей. Зроблено висновок, що причиною цього є недостатня узгодженість процесів професійної та кар'єрної орієнтації.

Ключові слова: гуманітарні науки, активність свідомості, професійний успіх, сенс життя, усвідомлення цінностей, майбутній фахівець, професійна освіта, ціннісні орієнтації.

STUDENTS' PERCEPTIONS OF CAREER IN THE MODERN CONDITIONS OF VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT

Valeriy Orlov,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Chief Researcher of the Department of Education
and Professional Career of the Institute of
Vocational Education of the NAES of Ukraine*

Abstract. The article deals with the problems of forming career orientations, ideas about professional and career success based on personal values, the discrepancy between the ideal and real image of the profession, the rejection of market values of professional success, the gap between the real and ideal motivation for professional self-development, the inadequacy

of self-assessment of one's own abilities. It is concluded that the reason for this is the insufficient coherence of the processes of professional and career orientation.

Keywords: humanities, activity of consciousness, professional success, meaning of life, awareness of values, future specialist, professional education, value orientations.

Дослідницьке поле проблеми формування уявлень студентів закладів професійної освіти про кар'єру, професійний успіх і ціннісні позиції особистості знаходиться на стику декількох гуманітарних наук: психології і педагогіки, соціології і культурології, аксіології і філософії. У цьому обширі уявлення про професійний успіх розглядається як особлива форма активності студентів і викладачів професійної школи у пошуках смислу життя й усвідомлення цінностей, що є особистісно значущим, і до яких варто долучитися у той чи інший спосіб.

Проблема формування смислу, яка детермінує активність свідомості, особистісної діяльності, здатна актуалізувати і проблему професійного розвитку, а також навпаки: усвідомлення, осмислення проблеми професійного розвитку людини активізує саме ті напрями руху свідомості, які стимулюють пізнавальні процеси і процес самовдосконалення майбутнього фахівця. Пізнання смислу дає знання, розуміння, розкриває його і тяжіє до глибини. Природа смислу діалогічна, як і діалогічна природа людської свідомості. Тільки вона виправдовує людське життя, діяльність і пізнання.

Аналіз сенсу життя, життєвого шляху не може обходити увагою проблему життєвого і професійного успіху як соціальної та особистісної значущості людських вчинків і життєдіяльності в цілому. На думку К. Ясперса, людина стає тим, ким вона є, завдяки справі, яку вона робить своєю. Тому призначення людини виявляється в ході зміни себе, своїх ціннісних орієнтацій (Jaspers, 2021).

Психолого-педагогічні підходи до проблеми формування уявлень про цінності людського життя пов'язані із розвитком аксіології. Значний внесок у вивчення проблем формування ціннісних орієнтацій особистості вніс німецький вчений Г. Ріккерт, який стверджував, що «проблема цінності є проблема «значущості» цінності, і це питання ні в якому разі не збігається з питанням про існуванні акта оцінки ... Цінність є значимою навіть за відсутності акта оцінювання, що виражає те чи інше до неї ставлення» (Ріккерт, 1998).

Становлення і розвиток ціннісних орієнтацій, уявлень, позицій, тобто аксіогенез особистості представлений у наукових працях, як «розгортання її суб'єктних здатностей у цілісній ситуації буття, голографія якої обіймає індивідний, власне суб'єктний, соціально-особистісний, індивідуальний та універсальний рекурентні ряди з прогресивним ускладненням ціннісно-духовних устремлінь людини» (Карпенко, 2019).

В Україні уявлення молоді про життєвий і професійний успіх формуються в умовах оновлення середовища існування, змін в ієрархічній структурі життєвих цінностей особистості і, як результат, суперечливості системи цінностей, що детермінують успіх. Ціннісні уявлення, в свою чергу, закономірно відображають домінуюльну в суспільстві систему цінностей як показника розвитку культури і суспільства. Вивчення ціннісних орієнтацій молоді щодо життєвого і професійного успіху дає змогу виявити ступінь її адаптації до нових умов, визначити її інноваційний потенціал, що певною мірою впливає і на розвиток українського суспільства в цілому.

Психологічний підхід до формування теоретико-методологічної бази дослідження аксіогенезу уявлень дає можливість виділити низку концепцій цінності. У першу чергу йдеться про дослідження цінностей, в яких акцент робиться на значимості. Тобто, цінність визначається як значущість об'єкта для задоволення потреб суб'єкта. Проте значення може бути як позитивним, так і негативним, а цінність – це завжди позитивна значимість об'єкта.

Частина дослідників дотримуються іншої позиції в дослідженні природи значущості в цінності. Вони відзначають, що цінності можуть мати як позитивне, так і негативне значення. Наприклад, категорії краси і потворності, добра і зла, на думку авторів, мають однакову ціннісну природу. Проте ми підтримуємо тезу, де стверджується, що цінність має лише позитивне значення, саме тому вона називається цінністю, що цінною вона є стосовно суб'єкта. Ми визнаємо пізнавальні можливості даної концепції під час аналізу природи цінностей. Однак її основний недолік полягає в тому, що акцент у ній робиться переважно на осмисленні цінності суб'єктом. Разом із цим, цінність пов'язана не тільки з засвоєнням, а й із виробництвом, творенням, перетворенням людиною природи.

Інша концепція цінності – «оцінна». До неї відносяться такі дослідження цінності, в яких акцент робиться на оцінюванні як специфічній формі існування цінності. Отже, цінність визначається як

критерій і способи оцінювання значення об'єкта, виражені в моральних принципах, нормах, ідеалах, установках, цілях.

На сучасному етапі розвитку суспільства можна говорити про наступні особливості формування системи цінностей майбутніх фахівців щодо життєвого і професійного успіху. Першою особливістю системи цінностей молодого покоління є те, що її формування відбувається в умовах конфлікту поколінь. Йдеться про кризу виховної функції старшого покоління, що часом проявляється в недостатній готовності частини викладачів закладів професійної освіти підготувати своїх студентів до життя в оновленому середовищі.

Порушення наступності поколінь зумовлено:

по-перше, тим, що старше покоління викладачів ЗПО часто є носіями цінностей минулих часів, що не завжди сприяє досягненню успіху в новому середовищі, відповідно, й молоді люди далеко не завжди розділяють уявлення викладачів і майстрів виробничого навчання про життєвий і професійний успіх;

по-друге, з віком знижується здатність швидко адаптуватися до постійних інновацій, отже, нове не засвоюється дорослими настільки швидко, як молоддю.

Виникає невідповідність уявлень старшого покоління зміненим завданням нового часу. Таким чином, складається унікальна ситуація: в соціалізацію вступає не тільки молодь, але й старше покоління.

Найчастіше викладачі орієнтовані на стратегію конформізму в досягненнях. Однак ми вважаємо, що говорити про абсолютну відсутність наступності між студентами і викладачами є не зовсім коректним. Швидше, варто говорити про порушення механізмів формування уявлень про життєві і професійні цінності, а відповідно про життєвий і професійний успіх.

У педагогічній взаємодії викладачів і студентів закладів професійної освіти слід враховувати дію двох механізмів: наступності й мінливості. У суспільстві, що стабільно розвивається, механізм наступності є основним механізмом формування системи цінностей студентської молоді, майбутніх фахівців, для яких уявлення про успіх формується на прикладі батьків, викладачів, майстрів виробничого навчання, а вже потім, під час виробничої практики, прикладом стає успіх людей конкретної професії. Значна частина уявлень про успіх, в такому соціумі не «застаріває». Дані уявлення є актуальними і після певного періоду часу. Таким чином, система ціннісних уявлень стабільного суспільства є відносно стійкою.

У суспільстві, що розвивається нестабільно, на перший план виходить механізм мінливості. Формування системи цінностей в студентської молоді пов'язано, насамперед, із засвоєнням цінностей, що, на їх думку, відповідають часу, а не з відтворенням цінностей, сформованих у минулі часи. Тобто йдеться про механізм адаптації до нових умов, а не «механізм відтворення цінностей». Сучасна молодь керується, насамперед, такими стереотипами, як: «головне - ініціатива, підприємливість і пошук нового», «виділятися серед інших і бути яскравою індивідуальністю значно краще, ніж бути як усі», «для людини, насамперед, важлива оцінка свого особистого життя за своїми власними індивідуальним критеріям».

Особливість аксіогенезу уявлень студентської молоді про успіх за сучасних обставин полягає в тому, що їх формування відбувається в умовах кризи інституту освіти, викликаній непослідовністю реформ.

По-перше, завданням системи професійної освіти є формування світогляду – системи моральних переконань й уявлень студентської молоді про своє майбутнє. Воно має бути, з одного боку, стійким, щоб «не розпадатися на частини», з іншого – гнучким, «коригуватися» залежно від вимог середовища, що постійно оновлюється.

По-друге, завданням системи професійної освіти є формування і розвиток професійної компетентності в контексті позитивного ставлення до набутого суспільством досвіду попередніх поколінь. Отже, система професійної освіти повинна формувати певний нормативний ідеал молодого фахівця, здатного до працевлаштування і конкурентоздатного на сучасному ринку праці.

Список посилань

Jaspers, K. (2021) *The Origin and Goal of History*.
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003133674/origin-goal-history-karl-jaspers-christopher-thornhill>

Карпенко, З. С. (2019). *Аксіологічна психологія особистості*. Лілея-НВ.

Риккерт, Г. (1998) *Философия жизни*. Ника-Центр.